

පාලි ව්‍යාකරණ සාහිත්‍යයේ අභිවෘද්ධියට ක්‍රියා කළ අපරදිග පඬිවරු පිළිබඳ අධ්‍යයනයක්

මහකුඹුක්වැවේ නන්දාලෝක හිමි

පාලි යනු බුදුරජාණන් වහන්සේ විසින් හතලිස් පහක් මුලුල්ලේ සුවාසු දහසක් ධර්මය දේශනා කිරීම සඳහා යොදාගන්නා ලද අති ශ්‍රේෂ්ඨ වූ මාධ්‍ය වශයෙන් හැදින්විය හැක. තත් යුගය වනවිට බුද්ධ කාලයේ භාෂාවන් රාශියක් පැවති බව වාග් විද්‍යාව ආදී විෂයන් විධිමත්ව අධ්‍යනය කිරීමේ දී දැක ගතහැක. ධර්ම දේශනා මාධ්‍ය ලෙස බුදුරජාණන් විසින් තෝරා ගනු ලැබුවේ එකල මගධ රට භාවිතා කළ මගධ භාෂාවයි. සරලව හැදින්වීමේ ක්‍රීටිකය සඳහා භාවිත වූ භාෂාව මෙයින් අදහස් කෙරේ. චරිතමානයේ පාලි භාෂාව වශයෙන් නම් කරනු ලබූ භාෂාව බුද්ධ කාලයේ සිට මෑතක් වනතුරු හැදින් වූයේ තන්ති භාෂා, මූල භාෂා, සුද්ද මාගධී යන නම් වලිනි. අටුවා පාඨයන්ගෙන් විද්‍යාමාන වේ. තන්තික්කමං තන්ථආවොක්කමිත්වා” මෙහි දී තවත් වැදගත් වූ කාරණයක් වන්නේ එකල පාලිය වශයෙන් අදහස් කර ඇත්තේ ක්‍රීටික දේශනාවයි. ඒ වග විශුද්ධිමාර්ගයේ බන්ධනිද්දේසහෙි දක්වා ඇත්තේ මෙසේය. “ඉමානි තාව පාලියං ආගතරූපනෙව අට්ඨකථායම්පන බලරූපං... මිඬරූපංනි ඒවං අසද්දානිපි රූපානි ආහරිත්වා... මිඬරූපංතාව තන්ති යේවානි පටික්ඛිත්තං” ආදී වශයෙන් දක්වයි. මෙම පාලි යන්න පසු කාලීනව භාෂාවක් බවට ව්‍යවාහර විය. ප්‍රාග් බෞද්ධ යුගයේ දී ඇතමුන් මාගධී යන නාමයද භාවිතා කළහ. මගධයේ හටගත් මගධ වැසියන්ගේ භාෂාව යනු එහි අර්ථය වේ.

බුද්ධ කාලයට පෙර භාරතයේ ප්‍රදේශ රාශියකම පැවත තිබියේ ප්‍රාකෘත භාෂාවයි. ප්‍රාකෘත භාෂාව පසුව ඒ ඒ ප්‍රාදේශීය නාමයන්ගෙන් හදුන්වන්නට විය. මහාරාෂ්ට්‍රී, සෞඛ්‍යපේතී, මාගධී, ලටී යන මේ ප්‍රාකෘත භාෂා නාමයෙන් ඒ බව මනාව ඔප්පු වේ. යම් භාෂාවකින් ත්‍රිපිටකය හෙවත් ධර්ම ලිය වී ඇත්තේද එයට මාගධී, මාගධ භාෂා, මාගධා, නිරුත්තී, මාගධික භාෂා, වැනි ශබ්ද ව්‍යවහාර කර ඇත. එමෙන්ම බුදුරජාණන් වහන්සේ මාගධීය තව දුරටත් සකස් කරගෙන එසේ සකස් කරගත් භාෂාවෙන් ධර්මය දේශනා කරන්නට ඇතැයි සිතීමට බොහෝ ලෙස ඉඩ ප්‍රස්ථාව ඇත. එයට හේතු සාදක ලෙස පුරාණ ආචාර්යවරයන් බුද්ධ භාෂිතයේ භාෂාව ඉද්ධ මාගධී යැයි නම් කළ බැවිනි. ඒ පිළිබඳව විධිමත්ව අධ්‍යයනය කිරීමේ දී මෙවැනි වූ මත ඉදිරිපත් කළ හැකිය.

1. සුද්ධ පවිත්‍ර කරගත් භාෂාවක් නිසා.
2. බුද්ධ ධර්මය වැනි සත්‍ය වූ ධර්මයක් දේශිත භාෂාවක් නිසා.
3. නිගණ්ඨනාත පුත්ත ධර්මය දේශනා කළ අර්ධ මාගධීයෙන් බුදුන් භාෂිත ධර්මය වෙන් කර ගැනීමට අවශ්‍ය වූ නිසා.

මේ ආදී වූ මතයන් තුළින් මාගධී භාෂාව යැයි විද්‍යමාන වේ. එයින් අදහස් කරන්නේ මගධ දේශයේ කථා කළ භාෂාව යන්නයි. මෙම මාගධී භාෂාව රචකයෝ පාලි භාෂාව යන නාමයෙන් හැඳින් වූහ. පාලි ශබ්දයේ පෙළ යන අර්ථය ශ්‍රී මුඛ දේශනාව යනුවෙන් අදහස් කරයි.

“පාලි මත්තං ඉධනීතං නතථි අට්ඨකථා ඉධ”

මේ ආදී මත තුළින් පෙනෙනුයේ පාලි නාමය දේශන පාලිය සඳහා යෙදුණු බවය, සංගීති කාරක ආචාර්යයන් වහන්සේලා විනය පිටකයේ මහාවග්ග පාලිය හා චූල්ලවග්ග පාලිය වැනි ග්‍රන්ථ නාමයන්ට පාලි යන නාමය යෙදීමෙන් ශ්‍රී මුඛ දේශනාව හැඳින්වූහ. මෙකී සියලු කරුණු විදීමත්ව සසඳා බැලීමෙන්

ඓතිහාසික වශයෙන් නිගමනය කළ හැක්කේ සංඝායනා කාලයේ විනය පිටකයේ ශ්‍රී මුඛ දේශනා සඳහා පාලිය යන ශබ්දය භාවිත කළ බවයි.

ඒ අනුව පාලි ශබ්දයේ ප්‍රභවය පිළිබඳව විමසීමකට ලක්කළ විට අදහස් කීපයක් පවතී. ඒ අතරින් පළමු පිළිගත් මතය වන්නේ පරියාය ශබ්දයෙන් පාලිය ප්‍රභවය වූ බවයි. පරියාය ශබ්දය ත්‍රිපිටකයේ නොයෙක් ස්ථානවල ව්‍යවහාර වී ඇත. සමහර ස්ථානවල ධම්ම ශබ්දය සමඟ ද තවත් තැන්වල හුදකලාව ද ශබ්දය යෙදී ඇත. “කො නාමෝ අයං හන්තේ ධම්මො පරියායෝති”⁴ නොයෙක් අයුරින් ධර්මය විස්තර වී තිබේ. මේ ආදී වශයෙන් ත්‍රිපිටකයේ නොයෙක් අවස්ථාවල දී පරියාය ශබ්දය භාවිත වී ඇති බව පැහැදිලිය. අශෝක රජතුමාගේ භාබ්‍රා ශිලා ලේඛනයෙහි පරියාය ශබ්දයම කෙටි රූපය පසුව පාලි වී මුල් තුන්පිටකයෙම යොදන්නට ඇතැයි විචාරක මතය වේ. මේ අනුව ගත් කළ පාලි භාෂාව වනාහි අද්විතීය වූ භාෂාවක් වශයෙන් පෙන්වා දිය හැක. ඒ පිළිබඳව යටෝක්ත සඳහන් විචාරක මත තුළින් විද්‍යමාන වේ. පාලයේ ප්‍රභවය පිළිබඳ අදහස් ඉදිරිත් කරන පණ්ඩිත විදුශේඛර හට්ටාචාර්යතුමා ප්‍රමුඛ පිරිසක් මෙබදු මතයක් දරයි. පාලි ශබ්දයේ මුල් ස්ථරපය පඩිකිති යන්න බවත් පාලිය එයින් බිඳී ආ වචනයක් බවත් ය. අභිධානප්‍රදීපිකාවේ පාලි යන්නෙන් බුද්ධ වචනය හා පඩිකිති යන අදහස් දෙකම ගෙන ඇත. මෙම මතය බොහෝ සේ ව්‍යක්ත මතයක් නොවන බව විචාරක මතය වේ.

තවත් පාලිය පිළිබඳව මතයක් ඉදිරිපත් කරන රඹුක්වැල්ලේ සිද්ධාර්ථ හිමිපාණන් වහන්සේ පාලි ශබ්දයේ මුල් උප්පත්ති ස්ථානය සංස්කෘත “පාඨ ශබ්දය බව සඳහන් කරති ” එසේ වීමට හේතු දක්වන උන්වහන්සේ පැරණි කළ “පාඨ” ශබ්දය බ්‍රාහ්මණයන් අතර විශේෂයෙන් වේ. වාක්‍යන් සඳහා ව්‍යවහාර වීමත් ඒ බ්‍රාහ්මණයන් බුදු දහම වැළඳගත් පසු වේදයේ පාඨ යන අර්ථය බුද්ධ වචනයටත් යොදන්නට ඇති බව පෙන්වා දෙයි. මෙම මතය පිළිබඳව විචාරයට කිරීමේ දී අට්ඨකථාචාරීන්

වහන්සේලා ද මෙම පාඨ ශබ්දය අවිශේෂයෙන් යොදා තිබීමෙන් උක්ත කියමනෙහි යම් සාධාරණත්වයක් ඇති බව හැඟී යයි. "අයම් පාඨෝ ඉතිපි පාඨෝ"⁶ යන්න එට නිදර්ශන නම් ඒ අනුව

සංහිතා - සංහිත

තන්ත්‍ර - තන්ති

ප්‍රචචන - පාවචන

මේ ආකාරයන් පැරණි "පාඨ" ශබ්දය ද පාලි වීම අමුත්තක් නොවන බව පෙන්වා දී ඇත. ඉහතින් දැක්වූයේ පාලිය පිළිබඳව ඉදිරිපත් කළ මතයන් එසේ තිබිය දී තවත් බොහෝ විචාරකයන් විවිධ වූ අදහස් කොට තිබේ. ඒ අතරින් ප්‍රමුඛ පෙළේ මතයක් ඉදිරිපත් කළ පඬිවරයෙක් ලෙස විල්හෙම් ගයිගර්තුමා පෙන්වා දිය හැක. එනම් ඔහු විසින් ඉදිරිපත් කළ අදහස ලෙස පාලිය වනාහි අර්ධ මාගධයෙන් සකස්කර ගත් භාෂාවක් බවයි. එතුමා විසින් පාලි භාෂාව පිළිබඳ ඉදිරිපත් කළ අදහස් සංක්ෂිප්ත ලෙස මෙසේ දැක්විය හැක.

1. පාලිය පෞරාණික ප්‍රාකෘතයකි.
2. වේදයේ හා පාලියේ සමාන යෙදුම් ඇත.
3. පාලිය සංස්කෘතයෙන් බිඳුණු භාෂාවක් නොවේ.
4. පාලිය මිශ්‍ර භාෂාවකි.

පාලිය භාෂාව පිළිබඳ මෙසේ පෙන්වා දෙන ගයිගර්තුමා එය භාෂා විකාශනය අනුව යුග හතරකට බෙදා දක්වා ඇත. එනම්

1. ගාථා භාෂාව
2. ත්‍රිපිටකයේ දක්නට ලැබෙන ගද්‍ය භාෂාව
3. මෑතක දී ඇතිවූ ගද්‍ය භාෂාව
4. කෘතීම පද්‍ය භාෂාව

ගයිගර් තුමා ගාථා භාෂාව ලෙස පෙන්වා දෙන්නේ සුන්ත නිපාතය වැනි ග්‍රන්ථයන් හි හා පද්‍යකෘතීන්හි දක්නට ලැබෙන භාෂාවයි. ගාථා භාෂාවට වඩා ත්‍රිපිටක ගද්‍ය භාෂාව තුළ වත්මන්

පාලි භාෂාව හා කිසියම් සාමාන්‍ය දක්නට හැකි බවත්, පසු කාලයක දී ඒවායේ පෞරාණික ලක්ෂණ අඩු වී ගිය බව ගයිගර් මහතා පෙන්වා දෙයි. තෙවෙනි කොටස ලෙස වර්ග කරන්නේ මුලින්ද පඤ්ඤය වැනි ප්‍රකරණ ග්‍රන්ථයන් හි පෙනෙන භාෂාවත් අට්ඨකථාවත් හි දක්නට ලැබෙන ගද්‍ය භාෂාවත්ය. පසු කාලයේ ඇති වූ කෘතීම පද්‍ය භාෂාව වශයෙන් හඳුන්වා දෙයි.

තවද ජර්මන් ජාතික විද්වතක වූ මැක්ස් වෙලේසර් තුමා පාටලි නොහොත් පාඩලි ශබ්දයේම සංක්ෂිප්ත රූපය පාලි වූ බව සඳහන් කරයි. එහෙත් පාලි ශබ්දයේ යෙදීම භාෂා විශේෂයක් සඳහා අට්ඨකථාවල පවා දක්නට නොලැබෙන නිසා ඔහුගේ අදහස ඉබේටම බිඳ වැටේ. පල්ලි ශබ්දයෙන් පාලි ශබ්දය උප්පත්තිය ඇති වූ බව සඳහන් කොට එය ගැමි භාෂාවක් වශයෙන් හඳුන්වා තිබේ. එම ශබ්දය පරිණාමයට පත් වූ ආකාරය ලෙස විවිධ පෙර අපර දෙදිග විද්වතුන් අදහස් දක්වා ඇත.

පුරා සියවස් එකහමාරකට අධික කාලයක් බටහිර පඬිවරුන් විසින් සිදුකරන ලද දවැන්ත කාර්යභාරය සලකා ආසියාතික බෞද්ධයෝ පාලි භාෂාව හා බුදුදහම උගත් ගිහිපැවිදි පඬිවරු ද ඔවුන් කෙරෙහි අතිශය හක්තෘදරයක් උපදවාගෙන සිටිති. ඔවුන් ආත්මාර්ථයෙන් බැහැරව දුන් ශ්‍රමදානයෙන් වපුල බිජුවට නොවන්නට බටහිර ලෝක වාසීන්ට බුදුදහම තවදුරටත් ආගන්තුක වූවක් වනු නොවනුමානය. බටහිර ලෝකවාසීන් පාලි භාෂාව හා බුදුදහම දැනගත්දා පටන් විස්තරාර්ථ පාලි ශබ්දකෝෂය සම්පාදනය කිරීම දක්වා පැමිණි වේගවත් ගමන් මඟ පිළිබඳ සංක්ෂිප්ත ප්‍රත්‍යවලෝකනයක් සිදුකිරීමයි මෙබඳු අධ්‍යයන ඉංග්‍රීසි බසින් කොතෙකුත් සිදුකොට තිබුණ ද සිංහල බසින් මෙතෙක් සිදුකර ඇත්තේ නම් ඒ අල්පයකි. පාලි භාෂාවේ හා බුදුදහමේ උන්නතිය උදෙසා කැපවුණු විදේශීයයෝ බොහෝමයක් වූහ.

බටහිර වැසියෝ උපතින් බෞද්ධයෝ නොවූහ. ඇතමෙක් ජීවිතයේ සැඳෑසමයට පැමිණ බුදුදහමේ ආභාසය ලබා නැවත පිබිදුණහ. ඇතමෙක් බුදුදහම නිසා ලැබූ නව ජීවයෙන් අවසන්

හුස්මට පවා අසිරිගෙන සැනසීමෙන් යළි උපන්නවුන් සේ ඉතා කැපවී කටයුතු කළහ. නැගෙනහිර දෙසින් ආසියාතිකයන් උරුම කොටගත් ආසියාවේ ප්‍රඥා සම්පර්කය උකහා ගනු වස් බොහෝ බටහිර පඬිවරු වහ වහා මෙම දේශයන් කරා ඇදී ආහ. දැනට අප අතර නොමැති වුවත් අමරණීය වී සිටින ඔවුන් අතර වී. ඩබ්ලිව්. ඊස් ඩේවිඩ්ස් මැතිතුමා කැරොලින් ඊස් ඩේවිඩ්ස් මැතිණිය, මැක්ස් මුලර්, එඩ්වින් ආර්නෝල්ඩ්, වී. ට්‍රෙන්ක්නර්, එච් ඕල්ඩන් බර්ග්, ඊ. ජේ. තෝමස්, අයි. බී හෝර්නර්, ගයිගර් යනාදී පඬිවරු කළ සේවය වචනයේ පරිසමප්තාර්ථයෙන් ම සදා අනුස්මරණීය වේ. එකී පාලි භාෂාවට මෙන්ම පාලි ව්‍යාකරණ සාහිත්‍යය අභිවෘද්ධියට අමිල වූ සේවාවක් කළ පඬිවරු වශයෙන් මෙසේ දැක්විය හැක.

ඕල්ඩන් බර්ග්	නෝටන් වී.ඩබ්. හැසල්ඩයින්
මැක්ස් ම්‍යුලර්	ආර්. මොරිස්
ඊස් ඩේවිඩ්ස්	ඊ. ජේ. තෝමස්
ෆ්‍රෙඩරික් ස්පිගල්	එච්. ටී. ෆ්‍රැන්සිස්
ජේම්ස් ශ්‍රේ	එම්. පී. ග්‍රිමබ්ලෝට්
මේබල් හේන්ස් බෝඩේ	පෝල් දාල්කේ
අයි. බී. හෝනර්	රොබට් විල්ඩර්ස්
රොබට් වාමර්ස්	ලෝඩ් වාමර්ස්
මැස්කෙල්	යූජින් වොට්සන්
ඩබ්. එෆ්. ස්ටීඩ්	හෙන්රි ක්ලාක් වොරන්
එෆ්. එල්. වුඩ්වර්ඩ්	හෙල්ම ස්මිත්
ඊස් ඩේවිඩ්ස් මැතිණිය	ඩිනෙස් ඇන්ඩසන්
ආර්. කේ. රාස්ක්	වී. ට්‍රෙන්ක්නර්
විගෝ ෆ්‍රැන්කෝල්	

උක්ත සඳහන් වන්නේ බටහිර උගතුන්ගෙන් 19 වන සියවසේ මුල්කාලයේ දී බටහිර වාසින බුදුදහම පිළිබඳව උද්යෝගීමත් වූ අතර එහි ලා ප්‍රථම ග්‍රන්තය යළි දුටුවේ 1817 වර්ෂයේ පැරිස් නගරයෙහි Re-searches dur Buddhou නම් වූ එය මයිකල් පීන් ප්‍රැන්සිස් ඔස්ටේ (Michel jean Francois Ozeray) නම් ප්‍රංශ ජාතිකයා විසින් පළ කරන ලදී. උසස් වින්තනයකින් යුතු බටහිර

වාසින් අවදිකරවමින් බුදුදහමේ හරය වටහා දෙමින් ව්‍යක්ත බස්වහරකින් යුතු ග්‍රන්ථ එලිදැක්වීමට ජර්මන් ජාතික ආතර් ස්කොපෙන්ර් සමන්විත එතුමා විසින් ලියූ (The world as will and Representation) 1819 කැමන්ත හා නියෝජනයක් ලෙස ලෝකය නැමති ග්‍රන්ථය මෙහි ලා ඉහළ පාඨක සම්භාවනාවට පාත්‍ර විය. මෙම කාල වකවානුව වන විට පාලි ත්‍රිපිටකය ඉංග්‍රීසි බසට නැගූ ඊස් ඩේවිඩ්ස් පඬිතුමා උපත ලබා සිටියේ ද නැත. ස්කොපෙන්ර් මහතා කිසිදු ආසියාතික භාෂාවක් හෝ නොදැන ඉන්දීය දර්ශනය විෂයෙහි යථෝක්ත විඥාණය උකහා ගත්තේ ජර්මන් බසට නගා තිබූ පරිවර්තනවල උපකාරයෙනි ඒවා පිළිබඳව එතුමා විසින් සඳහන් කරන පරිදි අසම්පූර්ණ හා ප්‍රමාණික නොවන දත්ත (Imperfect and Inadequate accounts) නමුදු අවිදිමත් ලේඛන හරහා හෝ නිශ්චිත අවබෝධයකින් අදහස් ගොනු කිරීමට එතුමා කොශලයයෙන් පරිපූර්ණ වූයේ ය. මින් අනතුරුව C.P. Koppen ගේ Religion of the Buddha 1857 ග්‍රන්ථය බුදුදහම පිළිබඳ සියලු තොරතුරු යුරෝපීය හා ඇමරිකන් ජාතිකයන්ට අනාවරණය කලේ යැයි කිවහොත් නිවැරදිය.

පාලි ඉගෙනීමට නැගෙනහිරට පැමිණ පළමු යුරෝපීය ජාතිකයා වූයේ විශිෂ්ට ඩෙන්මාර්ක් ජාතික පඬිවරයෙකු වූ ආර්.කේ. රාස්ක් මහතාය. නොසින් හැන්ග්වල Raskfoundation ආරම්භ කළේ එතුමාගේ නමිනි. එතුමා ලක්දිව සම්ප්‍රාප්ත වූයේ 1821 දී පමණ ලංකාව බ්‍රිතාන්‍ය ජාතිකයන්ට යටත් වී සය වසක් ඉකුත් වූ පසුවයි. පාලි පමණක් නොව හෙළ බස ඉගෙනීමෙහි රුවි වූ එතුමා එකී භාෂාද්වයෙන්ම පූර්ණ දැනුමකින් සන්නද්ධව නැවත සිය රට බලා පිටත් වූයේ විශාල පුස්තකාල පොත් එකුවක්ද සමඟිනි මේ වටිනා ග්‍රන්ථ යළි කවරේදී එළි දැක්වීම සැමට භාරවේ. දැනට ඒවා Royal Danish Acadamy යේ Rask Collection නමින් තැම්පත් කොට ඇත එතුමා සිටි රටට ගොස් බාලාවතාරය පාදක කොටගෙන ආධුනිකයන් විෂයෙහි පාලි ව්‍යාකරණයක් සම්පාදනය කළද එම කියවීම් පොත් පෙළ මුද්‍රණය වී ප්‍රකාශයට පත් වූයේ නැත.¹

බුදුපියාණන් වහන්සේගේ ජීවන චරිතාපදානය ඇතුළත් පළමු ග්‍රන්ථය බටහිර වැසියන් අතට පත් වූයේ 1825 දී ජුලියස් ක්ලැරන්ස් විසින් සංස්කරණය කරන ලද ආසියාතික සඟරාවෙනි. (Asiatic Jouril) එය රුසියානු ජාතික පඬිවරයෙකු වූ Issek Jacob Schimidt විසින් ලියුවකි. මින් පසුකාලීන යුගවල දී ටිබෙට් ක්‍රිපිටකය අලලා කරන ලද විස්තරාර්ථ ලිපි Alexander S de koros විසින් කල්කටාවේදී පළ කරන ලදී. එමෙන්ම B.H Hodaon විසින් සංස්කෘත ග්‍රන්ථ රාශියක් ලන්ඩන් පුස්තකාලවලට ඉදිරිපත් කරන ලදී. Jmiss de Alwiss මහතා පාලි සාහිත්‍යයේ නොයෙකුත් මං පෙත් විවරණය කරමින් ඉතා වටිනා තාර්කිකමය අදහස් රැසක් එළි දැක් වූ නිසා උගතුන් අතර ඉහළින්ම නමක් දිනා ගෙන සිටී.²

ප්‍රථම විද්‍යාත්මක හා විධිමත් අධ්‍යයනයක් බුදුදහම පිළිබඳව සිදු කෙරුණේ History of Buddhism යන නමින් Eugene Burnouf විසිනි. එතුමා එහිදී හඳුන්වා ඇත්තේ The Fonder of Indian Buddhism යනුවෙනි. 1826 දක්වා පාලි භාෂාව ලක්දිව, තායිලන්තය, බුරුමය යනාදී රටවලින් පිටතට පැතිර තිබුණේ නම් ඒ අතළොස්සක් දෙනා අතරය. එකී අන්ධකාරය පලවා හරිමින් පාලි යන වචනය යුරෝපය ආදී බොහෝ රටවල්වලට අසන්නට ලැබෙනුයේ තුන්වන ධර්ම සංගායනාවත් සමඟ ඇති වූ බෞද්ධ ප්‍රබෝධය නිසාවෙනි. එහිදී අශෝක රජුගේ ධර්ම ප්‍රචාර කටයුතු හා බොහෝ ශිලා ලේඛන පිටිවහලක් වී ඇත. එහෙත් විද්වතුන් අදහස් දක්වනුයේ ඊට පෙර සිටම යුරෝප ආදී අපරදිග රටවලට පාලි පිළිබඳ යම් පණිවුඩයක් අසන්නට ලැබුණු බවයි. එය පැහැදිලි වන්නේ ආර්. ජී. රාස්ක් පිළිබඳව සාකච්ඡා කරන විට ය. පෙර දිගට පැමිණි පාලි භාෂාව හැදෑරූ ප්‍රථම යුරෝපියා වූයේ ඩැනියියානු ඩෙන්මාක් ජාතික වාග්වේදියෙකු වූ ආර් ජී රාස්ක් නැමැත්තාය. ඔහු ලංකාවට පැමිණ ඇත්තේ ක්‍රි.ව. 1821 දී එනම් ඉහත දක් වූ අශෝක ශිලා ලිපිය හමුවීමට වසර 13 කට පෙරය. මෙරය දී පාලි භාෂාව හා සිංහල භාෂාව හදාළ ඔවුන්ගේ පාලි දැනුමේ මට්ටම කෙතරම් වී ද යත් ඔහු බාලාවතාරය ඇසුරෙන් පාලි ව්‍යාකරණයක් සකස් කළේය.

එහෙත් ඔහු එය ප්‍රකාශයට පත් කලේ නැත. රාස්ක් විසින් ගෙන යන ලද පාලි හා වෙනත් පුස්තකාල පොත් රාශියක් අද ද රාජකීය ඩැනියියානු ඇකඩමියේ රාස්ක් එකතුව නමින් හමුවේ.

රාස්ක් තමන් විසින් අත් පිටපත් කළ කෘතිය ප්‍රකාශයට පත් නොකළ හෙයින් පාලි භාෂාව පිළිබඳ යුරෝපියෙකු විසින් ලියූ පළමු පාලි ව්‍යාකරණ ග්‍රන්ථය ලෙස පිළිගැනෙන්නේ බෙන්ජමින් ක්ලෝ පුජක තුමා විසින් ලියූ පාලි ව්‍යාකරණය වූ A compendious Pali Grammar 1824 යන කෘතියයි.

ප්‍රංශ උගතෙකු වූ බර්නොස්ට් Eugene Burnouf ජර්මානු පෙරදිග ශාස්ත්‍රඥයෙක් වූ ක්‍රිස්ටි ලැස්න් සමඟ එක්ව 1826 දී පළ Essai surle pali 1827 දී පළ කළ observations grammaticales sur quelques passages de pessai surle pali යන ග්‍රන්ථ මඟින් යුරෝපයේ භාෂාව පිළිබඳ අවබෝධයෙක් ඇති විය.

19 වන සියවස අග භාගයේ දී බෞද්ධ දර්ශනය හා ඉතිහාසය හැදෑරීම සඳහා මෙන් ම සංස්කරණ හා පරිවර්තන කාර්ය සඳහා බෞද්ධ මූල ග්‍රන්ථ අධ්‍යනය කළ යුරෝපීය උගතුන්ගේ ගුරු කුල තුනක් එඩ්වඩ් කොන්සේ විසින් සිය Thirty Years of Buddhist Research නැමැති කෘතියෙහි දක්වා ඇත. එහි නම් රිස් ඩෙවිඩ්ස් හා ඔල්ඩන්බර්ග් ප්‍රමුඛ ඇන්ග්ලෝ ජර්මන් ගුරුකුලය මිනායෙග් හා ඇබට්ස්කි ප්‍රමුඛ රුසියානු ගුරුකුලය හා සිල්වෙයි ලේව් හා පුසැං ප්‍රමුඛ ෆ්රැන්කෝ - බෙල්ජියන් ගුරුකුලය. එකී ගුරු කුල තුන වේ. මෙහි පළමුවැනි ගුරු කුලය. බුදුන් වහන්සේගේ ඉගැන්වීම් පිළිබඳ වඩාත් විස්වාසනීය වන්නේ පාලි මූලාශ්‍ර බව විස්වාස කරමින් පාලි මූලාශ්‍ර මත පර්යේෂණ කළහ.

රිස් ඩෙවිඩ්ස්

යුරෝපයේ පාලි භාෂා අධ්‍යනයෙහි අතිවිශිෂ්ට සේවයක් සැලසූ විද්වතෙකි තොමස් විලියම්ස් රිස් ඩෙවිඩ්ස් (Thomas William rhys Davids) Tyq ලංකාවට පැමිණ 1864 වර්ෂයේ දී ඉංග්‍රිසි ආණ්ඩුවේ සිවිල් සේවයට බැඳුණු ඔහු පසුව නීතීඥයෙකු ලෙස කටයුතු කළේය. ගාල්ලේ එක්තරා විහාරයක ගැටලුවක්

සමථයකට පත්කිරීමට බෞද්ධ විනය හැදෑරීමේ අවශ්‍යතාව මත ඔහු පාලි භාෂාව හැදෑරීමට යොමු විය. ඔහු විද්‍යාඥය පිරිවෙතේ ශ්‍රී සුමංගල හිමියන් ඇතුළු උගත් හික්කුන්ගෙන් වර්ෂ අටක් තිස්සේ පාලි භාෂාව හැදෑරුවේය. පාලි භාෂාව පිළිබඳ අසීමිත ළැදියාවක් ඔහු තුළ ඇති වූ අතර ඔහු පාලි භාෂාව ගැඹුරින් හැදෑරීය. සිවිල් සේවයෙන් ඉවත්ව එංගලන්තයට ගිය රිස් ඩෙව්ඩ්ස් එවක ප්‍රකට ආසියානු භාෂා හා දර්ශන පිළිබඳව ශ්‍රස්ත්‍රඥයන් වූ රොබට් විල්ඩර්ස්, හා හර්(ම)මන් ඕල්ඩන්බ(ර)ග් හා විගෝ ෆවුස්බෝල් ආදී උගතුන් සමඟ කටයුතු කළේ ය.

අද දක්වා ම සාහිත්‍යයේ අභිවෘද්ධියට ඉමහත් සේවයක් සලසන පාලි ග්‍රන්ථ සමිතිය 1881 දී රිස් ඩෙව්ඩ්ස් විසින් ආරම්භ කරන ලදී. එම වර්ෂයේ හිබ(ර)ට් දේශන සඳහා ඇමරිකාවට ගිය ඔහු පාලි ග්‍රන්ථ සමිතිය ආරම්භ කිරීමේ වැදගත් කම අවධාරනය කරමින් පාලි සාහිත්‍යය ප්‍රකාශයට පත්කිරීම හා ආගමික ඉතිහාසය ඉගෙනීම සඳහා වෛදික සාහිත්‍යය වැදගත් වන පමණට ම පාලි සාහිත්‍යය ප්‍රකාශයට පත්කිරීම වැදගත් වන බව ප්‍රකාශ කළේ ය. පාලි ග්‍රන්ථ සමිතියේ සභාපතිවරයා ද රිස් ඩෙව්ඩ්ස් මහතා ම විය. මෙසේ පත්කරගත් සමිතියේ අනෙකුත් සමාජික උගතුන් වූයේ විගෝ ෆවුස්බෝල්, හ(ර)මන් ඕල්ඩන්බ(ර)ග්, එමිල් සෙනා(ර)ට්, රිචඩ් මොරිස් යන උගතුන්ය.

මෙයට අමතරව තවත් බොහෝ උගතුන් ශාස්ත්‍රීය දායකත්වය ලබා දී ඇත. ඒ අතර වී. ටෙන්ක්නර්, ආර්. වාමර්ස් කේ. ඊ. නෙයුමන් ලියොන් ෆිය(ර)ඩ්, ඊ. හාඩ් වැනි විශිෂ්ට පාලි උගතුන් වූහ. පාලි ග්‍රන්ථ සමිතිය මගින් සිදුකර කටයුත්ත සුළුපටු නොවීය. සියලු පාලි නිකාය ග්‍රන්ථ, අටුවා හා ප්‍රකරණ ග්‍රන්ථ සංස්කරණය කිරීමෙන් ද, ඉංග්‍රීසියට පරිවර්ථනය කරීමෙන්ද පාලි බුදුදහම ලෝකයා අතට පත් කරලීමට වඩාත් විධිමත් වූ ද, දීර්ඝකාලීන හා සැලසුම් සහගත ව්‍යාපෘති ක්‍රියාත් මක කරන ලද්දේ මේ සංගමය විසිනි. ත්‍රිපිටකයේ සංස්කරණ හැරුණු විට වෙළුම් 58 කින් යුත් ත්‍රිපිටකයේ සම්පූර්ණ ඉංග්‍රීසි පරිවර්ථනයක් පාලි ග්‍රන්ථ සංගමය සතු වෙයි. ඊට අමතරව පාලි ඉංග්‍රීසි ශබ්දකෝෂය පාලි පුද්ගල නාම ශබ්දකෝෂය, පාලි ත්‍රිපිටක

කෝෂය වැනි මාහැඟි කෘති ගණනාවක් ද මෙම සංගමය මගින් පළ කොට ඇත.

රිස් ඩෙව්ඩ්ස් මහතා වසර 41 ක් පාලි ග්‍රන්ථ සමිතියේ කටයුතු වෙනුවෙන් සිය ජීවිතය කැපකොට තිබේ. තම කර්යය සඳහා සෙසු අය පෙළඹවීමේ අති දක්ෂයෙක් වූ රිස් ඩෙව්ඩ්ස් මහතා සංගමය සඳහා මුදල් එකතු කිරීමත් පාලනයත් එමෙන්ම ග්‍රන්ථ සංස්කරණයත් පරිවර්ථන කටයුතුවලත් නිමග්න විය.

රිස් ඩෙව්ඩ්ස් මහතාගේ මුල්කාලීන ශාස්ත්‍රීය කාර්යයන් අතර, ජාතක නිදාන කථා පරිවර්ථනය කිරීම, හ(ර)මන් ඕල්ඩන්බ(ර)ග් සමඟ බෞද්ධාගමේ ශුද්ධ ග්‍රන්ථ (Sacred Books of the Buddhists) කාණ්ඩය සඳහා විනය පිටකයේ පාතිමොක්ඛ' මහාවග්ග' හා චූලවග්ග යන ග්‍රන්ථ ඉංග්‍රීසි බසට පරිවර්ථනය කිරීම. (1881-1885), 1884 වර්ෂයේ දී දායාවංසය සංස්කරණය කිරීම. බෞද්ධයාගේ ශුද්ධ ග්‍රන්ථ කාණ්ඩය සඳහා (කාණ්ඩ 35, 36) මිලින්දපඤ්ඤාන (Question of king milinda) වෙළුම් දෙකකින් යුතුව පරිවර්ථනය කිරීම (1890-94) ආදිය සඳහන් කළ හැකිය. 1896 වර්ෂයේ දී ඔහු අභිධම්මත්ථසංගහ සංස්කරණයක් ද ප්‍රකාශයට පත් කළේ ය. 1899 දී සිය බිරිඳ වූ රිස් ඩෙව්ඩ්ස් මහත්මිය සමඟ එක්ව Dialoguse of the Buddha නමින් ඉංග්‍රීසි පරිවර්තනය කළ දීඝනිකායේ පළමු වෙළුම ප්‍රකාශයට පත්විය.³

මෙතුමා පාලි ග්‍රන්ථ සමිතියේ ඉතා විශිෂ්ට කෘතියක් වූ වෙළුම් දෙකකින් යුත් පාලි ඉංග්‍රීසි ශබ්දකෝෂය රිස් ඩෙව්ඩ්ස් මහතාගේ හා විලියම් ස්ටීඩ් විසින් ආරම්භ කරන විට රිස් ඩෙව්ඩ්ස්ට වයස අරුදු 72 කී 1925 වර්ෂයේදී මේ කෘතිය විලියම් ස්ටීඩ් විසින් සම්පූර්ණ කළේ රිස් ඩෙව්ඩ්ස් මියගොස් වසර තුනකට පසුවය.

මැක්ස් ම්‍යුලර්

පාලි සාහිත්‍ය ව්‍යාකරණය නගා සිටුවීමට පුරෝගාමී ශාස්ත්‍රඥයෙකු වූ මැක්ස් ම්‍යුලර්(ර්)ගේ ශාස්ත්‍රීය පර්යේෂණ ප්‍රධාන වශයෙන් වෛදික සාහිත්‍ය සම්බන්ධයෙන් වුවත් ඔහු පාලි සාහිත්‍යයට ද දායක විය. ජර්මන් ජාතිකයෙක් වූ ම්‍යුලර් බ්‍රිතාන්‍යයේ වෙසෙමින් ඉංග්‍රීසි භාෂාවෙන් ශාස්ත්‍රීය කටයුතුවල නියැලුණේය. ඔක්ස්ෆර්ඩ් විශ්වවිද්‍යාලයේ තුලනාත්මක දේවවාදය පිළිබඳ මහාචාර්යවරයා ලෙස පත් වූ ඔහු⁴ ඉන්දීය දර්ශනය හා සංස්කෘතිය බටහිර ලෝකයට හඳුන්වා දුන්නේය. ආසියාවේ ශුද්ධග්‍රන්ථ ග්‍රන්ථාවලිය (Sacred Books of the east) ආරම්භයේ සිටම සංස්කරණය කළේ ඔහු ය. මැක්ස් ම්‍යුලර්(ර්) විසින් ඔක්ස්ෆර්ඩ් විශ්වවිද්‍යාලය වෙනුවෙන් 1879-1910 කාලයේ සංස්කරණය කළ ආසියානු අගම්වලට අයත් ඉතා වැදගත් කෘතීවල මූල ග්‍රන්ථවලට අයත් ඉංග්‍රීසි පරිවර්ථන වෙළුම් 49 ක් හා මැක්ස් ම්‍යුලර්(ර්) ගේ මරණයෙන් පසු වින්ට(ර්)නිට්ස් විසින් සමස්ත ග්‍රන්ථමාලාව සඳහා පිළියෙළ කළ ග්‍රන්ථ මාලාවේ අවසාන වෙළුම ලෙස සැලකෙන අන්ත්‍රමණිකාව සහිත වෙළුම් 50 ක් ආසියාවේ ශුද්ධ ග්‍රන්ථාවලියට අයත්ය. එම ග්‍රන්ථාවලියෙහි බුදු සමයට අයත් මූල ග්‍රන්ථවල පරිවර්ථන වෙළුම් 10ක් Sacred Books of the Buddhists නමින් හඳුන්වා ඇත. එහි බුදුසමයට අයත් පළමු පරිවර්තනය වූ ධම්මපද පරිවර්තනය මැක්ස් ම්‍යුලර්(ර්) විසින් කරන ලදී. කෙසේ නමුත් පාලි නිකාය ග්‍රන්ථවල ප්‍රමාණාත්මක අධ්‍යනය නොකළ නිසා ඔහු බුදුසමය පිළිබඳ වැරදි අවබෝධයකින් යුක්ත විය. විශේෂයෙන් නිර්වාණ සංකල්පය පිළිබඳ පැවති අවබෝධය නිසා ඔහු බුදුසමය නාස්තික වාදයක් ලෙස සැලකුවේය.⁵

ඕල්ඩන්බර්ග්

හ(ර්)මන් ඕල්ඩන්බර්ග්(ර්)ගේ උපතින් ජර්මානුවකු මෙන් ම බර්ලින් විශ්වවිද්‍යාලයේ මහාචාර්යවරයෙකු වුවත්, ඔහු ද මැක්ස් ම්‍යුලර්(ර්) මෙන් බ්‍රිතාන්‍ය අගතුන් සමඟ කටයුතු කළ අතර, පාලි අධ්‍යයනයන් සම්බන්ධ පැරණි ඉංග්‍රීසි ජර්මානු ගුරුකුලය (Older

Anglo-German School) අයත් වුවෙක් විය. ථෙර ථෙරී ගථා හ(ර්)මන් ඕල්ඩන්බර්ග්(ර්)ගේ විසින් ජර්මන් බසට නගන ලදී. රිස් ඩේවිඩ්ස් මහතා සමඟ විනය පිටක සංස්කරණයට පෙර, ඔහු 1879 වසරේ දී දීපවංසය ඉංග්‍රීසියට පරිවර්ථනය කළේ ය.

රිස් ඩේවිඩ්ස් මැනිණිය (Caroline Augusta Foley)

පාලි භාෂාව පිළිබඳව වියතෙකු වූ රිස් ඩේවිඩ්ස් මහතාගේ බිරිඳ වන රිස් ඩේවිඩ්ස් මැනිණිය (Caroline Augusta Foley) තම සැමියාගේ ශ්‍රාස්ත්‍රීය කටයුතුවලට උදව් කළාය. Dialogues of the Buddha නම් දීඝනිකාය දෙවැනි වෙළුම ඉංග්‍රීසි පරිවර්තනය (1910) කළහ. මෙහි තුන්වෙනි වෙළුම රිස් ඩේවිඩ්ස් මැනිණිය තනිවම ඉංග්‍රීසි පරිවර්තනය (1921) කළාය. 1917 දී සංයුක්ත නිකායේ සගාථ වග්ගයේ ඉංග්‍රීසි පරිවර්තනය කළාය. පසුව වුඩ්ව(ර්)ඩ් (Woodward) සමඟ එකතු වී 1917 - 1930 දක්වා කාලය තුළ සංයුක්තනිකාය සම්පූර්ණයෙන් The Book of Kindered Sayings නමින් ඉංග්‍රීසියට පරිවර්තනය කළාය. අභිධර්ම පිටකයේ විභංග (1904), පට්ඨාන (1921), යමක (1912) හා විසුද්ධිමග්ගය (1920) සංස්කරණය කළ අතර ධම්මසංගණි (Manual of Psychological Ethice) කථාවන්දු (Points of Controversy) යන කෘතීන් හා අභිධම්මන්ථසංගහ (Compendium of philosophy) (1910) යන කෘතිය ද ඉංග්‍රීසියට පරිවර්තනය කරන ලදී. එසේම ථේරගාථා හා ථේරිගාථා යන කෘති සඳහා (Psalms of Brethren , Psalms of Sisters) යනුවෙන් ඉංග්‍රීසි කෘති වශයෙන් පරිවර්තනය කළාය. තම සැමියාගේ අභාවයෙන් පසුව පාලි ග්‍රන්ථ සමාගමේ සභාපතිත්වය ද ඇයට හිමි විය.

එෆ්. එල්. වුඩ්වර්ඩ් මහතා (Woodward)

මොහු වසර 15 ලංකාවේ ජීවත් වූ පාලි භාෂාව පිළිබඳව හසල දැනුමක් තිබූ වියතෙකි. එෆ්. එල්. වුඩ්වර්ඩ්(ර්)ඩ් මහතා ද පාලි භාෂාව වෙනුවෙන් මහඟු සේවයක් කර ඇත. ඔහු දීඝ, මජ්ඣිම, සංයුක්ත හා අංගුත්තර යන නිකාය වෙළුම් 15 කින් යුක්තව සම්පූර්ණයෙන් ඉංග්‍රීසියට පරිවර්තනය කළේය. අංගුත්තර නිකාය

The Book of Gradual Sayings නමින් ඊ. එම්. හෙයාගේ ද සහයෙන් ඉංග්‍රීසියට පරිවර්තනය කළේය. එසේම උදාන ඉතිවුත්තක යන කෘති ද ඉංග්‍රීසියට පරිවර්තනය කළේය. මොහුගේ පළමු සංස්කරණය වන්නේ සංයුක්ත නිකාය අටුවාවයි. 1926 දී උදාන ටීකාව ද 1929 සිට 1937 දක්වා කාලයේ දී සංයුක්ත නිකාය ටීකාව ද සංස්කරණය කොට ඇත. 1940- 1952 කාලයේ දී ථෙරගාඨා ටීකාව සංස්කරණය කිරීමට ආරම්භ කළ ද ඔහුට එය අවසන් කිරීමට නොහැකි විය.

ඩබ්. එෆ්. ස්ටීඩ් මහතා (W.F. Stede)

පාලි ඉංග්‍රීසි ශබ්දකෝෂය රචනා කිරීම මොහුගේ විශිෂ්ටතම සාහිත්‍යය සේවය ලෙස හඳුන්වා දිය හැකිය. මොහු චුල්ලනිද්දේස 1918 හා සුමංගලවිලාසිනි අටුවාවේ දෙවන කුන්වන වෙළුම් සංස්කරණය කර ථෙර ජේරීගාඨා සඳහා පද සංග්‍රහයක් ද රචනා කර ඇත. රිස් ඩේවිඩ්ස් මහත්මියගෙන් පසු පාලි ග්‍රන්ථ සමිතියේ සභාපතිත්වය ද දරන ලදී.

මැස්කෙල් (D.A.L. Maskell)

මැස්කෙල් යනු ඩබ්. එෆ්. ස්ටීඩ් මහතාගේ දියණියයි. ඇය ද පාලි භාෂාවේ වියතෙකි. ඇය කංඛාවිතරණී අටුවාව සංස්කරණය කර ඇත.

රොබට් වාමර්ස්

රිස් ඩේවිඩ්ස්ගේ ශිෂ්‍යයෙක් වූ මෙතුමා තම ගුරුවරයාගේ ද සහයෝගයෙන් (1895 - 1902) (1896 - 1902) යන කාලයේ මජ්ඣිම නිකායේ වෙළුම් දෙකක් සංස්කරණය කර ඇත.

අයි. බී. හෝනර් (I. B. Horner)

අයි. බී. හෝනර් (I. B. Horner) මෙතෙවිය ග්‍රන්ථ සංස්කාරවරයෙකු හා පරිවර්තකයෙකු වශයෙන් පාලි භාෂාවේ දියුණුවට ක්‍රියා කර ඇත. ඇය පපඤ්චසුදනියේ 3, 4, 5 යන

වෙළුම් 1933, 1937, 1938 යන වර්ෂ වලදී හා මධුරන්ථවිලාසිනි අටුවාව 1946 දී සංස්කරණය කර ඇත. එසේම මජ්ඣිම නිකායේ පළමු, දෙවන, තුන්වැනි වෙළුම් හා මිලින්දපඤ්ඤයේ වෙළුම් දෙකක් ද සංස්කරණය කර ඇත. 1938 දී ආරම්භ කර 1966 දී නිමා කර ඇති වෙළුම් හයකින් යුත් විනය පිටකය The Book of Discipline නමින් මෙතුමිය විසින් සංස්කරණය කොට ඇත. Critical Pali Dictionary නම් විවේචනාත්මක ශබ්දකෝෂ සංස්කරණ කමිටුවේ සාමාජිකත්වය ද දරා ඇත. ස්ටීඩ් මහතාගෙන් පසු පාලි ග්‍රන්ථ සමිතියේ සභාපතිත්වය ද දරුවේය.

මේබල් හේන්ස් බෝඩේ

පාලි ව්‍යාකරණ සාහිත්‍යයට සේවාවක් සිදු කල ඉංග්‍රීසි ජාතික කාන්තාවක් වූ මෙතුමිය පාලි සංස්කෘත මෙන්ම බුරුම බසෙහි ද ප්‍රවීණයෙකි. බුරුමයේ පාලි සාහිත්‍යය The Pali Literature of Burma නම් ප්‍රකට ග්‍රන්ථයක් එතුමිය විසින් 1909 දී ප්‍රකාශයට පත් කර ඇත.

ජේම්ස් ශ්‍රේ

මෙතුමා පාලි භාෂාව පිළිබඳ මහාවාර්යවරයෙකි. 1881 දී ධම්මපදයට ඉංග්‍රීසි පරිවර්තනයක් ද 1892 දී බුද්ධසෝසුප්පත්ති නම් කෘතියේ පරිවර්තනයක් හා 1894 දී ජිනාලංකාර නම් වූ පාලි කෘතියේ පරිවර්තනයක් ද මෙතුමා විසින් සිදුකොට ඇත. ඒ අනුව මෙතුමා ඉතා වටිනා උගතෙකු ලෙස පෙන්වා දිය හැක.

ෆ්‍රෙඩරිච් ස්පීගල් (Frederich Spiegel)

පාලි භාෂාව හදාළ පාලි ග්‍රන්ථ සංස්කරණය කළ පළමු ජර්මන් ජාතික විද්වතා මොහු විය. 1841 දී කම්මවාචා පාලි කෘතිය සංස්කරණය කළ අතර 1845 හා 1848 යන වර්ෂයේ දී පාලි උපමා කථා සංස්කරණය කළේය. ඔහු පාලි ශබ්දකෝෂයට ජර්මන් බසින් අත්පිටපතක් සකස් කළ ද නමුත් එය ප්‍රකාශයට පත් කර නොමැත.

මේ ආදී බටහිර පඬිවරුන්ගෙන් පාලි සාහිත්‍යයට සිදු වූ සේවාව ඉමහත්ය. තවද මෙයට අමතරව බොහෝ පෙර අපර දෙදිග උගතුන් බොහෝ දෙනෙක් මෙම පාලි භාෂාව වර්ධනයට දායක වී ඇත. මෙම අධ්‍යයනය තුළින් එම බටහිර විද්වතුන්ගෙන් පාලි විසරණ සාහිත්‍යයට සිදු වූ සේවාව පිළිබඳ අවබෝධයක් ලබා ගත හැක.

ආන්තික සටහන්

1. සම්පාතිකයෙහි බෞද්ධාචාර්යයෝ, බුද්ධදත්ත හිමි පොල්වත්තේ, ඇම්.ඩී. ගුණසේන සමාගම 1964, 46 පිට.
2. ආසියා පෙහෙළිය, විතාරන විනී, සූරිය ප්‍රකාශකයෝ, කොළඹ 10, 2001 32 පිට.
3. Hanayama, S, Bibliography on Buddhism, the Hokuseido Press, Tokyo 1961, 173.
4. <http://en.Wikipedia.org/wiki/max-mulle>.
5. Prebish, C.S. Historical Dictionary of Buddhism, sri satguru Publications, Delhi, 1993.194-95 pp.

ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ

ප්‍රාථමික මූලාශ්‍ර

1. කව්චායන ව්‍යාකරණය, සංස්: වෑගම පියරත්න හිමි, ගොඩගේ සමාගම, කොළඹ, 1995.
2. පයොගසිද්ධි, සංස්: කෝදගොඩ සිර ඤාණාලොක හිමි, ශ්‍රී ලංකා සංස්කෘතික මණ්ඩලය, කොළඹ, 1974.
3. මොග්ගල්ලාන ව්‍යාකරණය, සංස්: දේවමිත්ත හිමි, රොබට් බවුමන් තුඩාවේ ප්‍රකාශනය, 1919.
4. රූපසිද්ධිය, සංස්: වෑගම පියර ගොඩගේ සමාගම, කොළඹ, 1997.
5. සද්දනීතිය, සංස්: අරුගොඩ සීලානන්ද හිමි, රජයේ මුද්‍රණාලය, කොළඹ, 1909.
6. Saddaniti, ed. H. Smith, oxford university press, London, 1928.

ද්විතීයික මූලාශ්‍ර

1. ගෛයිර, විල්හෙම්, ඓතිහාසික පාලි ව්‍යාකරණය, අනුවාදක: වන්ද්‍රා වික්‍රමගමගේ, ශ්‍රී ලංකා සංස්කෘතික ශාස්ත්‍රාලය, 1989.
2. ජයසේකර ආනන්ද, ජයසේකර, විත්‍රා, තුලනාත්මක වාග්විද්‍යාව, ගොඩගේ සමාගම, කොළඹ, 2000.
3. ධම්මානන්ද හිමි, මකුරුප්පේ, විමර්ශනාත්මක පාලි ව්‍යාකරණය, කොලිට් ප්‍රින්ටර්ස්, නුගෙගොඩ, 2008.
4. පඤ්ඤානන්ද හිමි, ගලගෙදර, පාලි භාෂාව හා වාග්විද්‍යාව, විද්‍යාලංකාර විශ්වවිද්‍යාල මුද්‍රණාලය, 1965.
5. බුද්ධදත්ත හිමි, පොල්වත්තේ, පාලි සාහිත්‍යය, රත්න පොත් ප්‍රකාශකයෝ, 2007.
6. රාහුල හිමි, කතට්ටිපියේ, ශ්‍රී ලංකාවේ පාලි ව්‍යාකරණ සම්ප්‍රදයයන් පිළිබඳ ඓතිහාසික අධ්‍යයනයක්, විද්‍යාරත්න ප්‍රකාශන අංශය, හොරණ, 1993.
7. සිරිසම්බෝධි හිමි, පැණිහෙල, පාලි භාෂාව හා රචනය, සමයවර්ධන පොත්හල, කොළඹ, 1999.
8. ශ්‍රී නිවාස හිමි, මයිලෑවේ, පාලි ව්‍යාකරණ විවරණය, සමයවර්ධන පොත්හල, කොළඹ, 1992.
9. පොල්වත්තේ, බුද්ධදත්ත හිමි, සම්පාතිකයෙහි බෞද්ධාචාර්යයෝ සී.ස. ඇම්.ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම, 1964
10. අදිකාරම්, ඊ. ඩබ්ලිව්, පැරණි ලක්දිව බෞද්ධ ඉතිහාසය, එස්. ගොඩගේ. කොළඹ, 2003
11. විනී විතාරණ, ආසියා පෙහෙළිය, සූරිය ප්‍රකාශකයෝ, මරදාන, කොළඹ, 10. 2001
12. විමලඤාණ හිමි, මිරිස්වත්තේ, පාලි භාෂා සාහිත්‍ය හෙබවූ විදේශිකයෝ, බෞද්ධ ග්‍රන්ථ ප්‍රකාශන සමිතිය, මහනුවර, 2012.
13. උපාධ්‍යයා, හරතසිංහ, පාලි සාහිත්‍යය ඉතිහාසය, පරි. හරිපිටියේ පඤ්ඤාකිත්ති හිමි, එස්. ගොඩගේ, කොළඹ. 2003.
14. බුද්ධදත්ත හිමි, පොල්වත්තේ, පාලි සාහිත්‍යය, රත්න පොත් ප්‍රකාශකයෝ, 2007.
15. W. S. karunarthna, Buddhist Essayas, samyawardhana, Colombo 10, 1993

නෘතියික මූලාශ්‍ර

1. ඉදුනැණ, සංස්: මැදගම්පිටියේ විජිතධම්ම හිමි, 2003.
2. ගෛගර් සමරුව, සංස්: ලබුහෙන්ගොඩ වන්දරතන හිමි, අනුල මුද්‍රණාලය, කොළඹ, 1966.
3. බොද්ධ හා පාලි අධ්‍යයන, සංස්: ගොඩගම මංගල හිමි, මාදිපොල විමලජේති හිමි, ගොඩගේ සමාගම, කොළඹ, 2014.
4. සම්භාෂා, 15 කලාපය, පිරිවෙන් අමාත්‍යාංශයේ ප්‍රකාශනය, 2007.
5. සම්භාෂා, 6 කලාපය, පිරිවෙන් අමාත්‍යාංශයේ ප්‍රකාශනය, 1996.
6. සම්මානී, 2005 Buddhism in European culture & Its contribution to world peace.
7. jPTs, 1882 , හි පියරතන හිමියන් Rhys Davids, මහතාට ලියූ ලිපිය